

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 377:331.5:656.61.

Л. Д. ГЕРГАНОВ

ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЛАВСКЛАДУ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ОСВІТНІМ ПРОСТОРОМ

Проаналізовано сучасний стан підготовки плавскладу в морських вищих навчальних закладах (ВНЗ) України відповідно до потреб національної економіки та вимог міжнародного ринку праці. Запропоновано заходи щодо поступового входження морської освіти в Європейський освітній простір, комплексного підходу в науково-методичному супроводі інноваційної діяльності професорсько-викладацького складу вказаних ВНЗ стосовно запровадження нових педагогічних технологій у практику підготовки фахівців для морської галузі. Визначено, що впровадження системи якості у морському ВНЗ є не тільки нагальним завданням цих керівників, а й зумовлено вимогами міжнародної Конвенції ПДНВ до формування єдиного європейського простору у сфері морської освіти, вирішення проблеми визнання компетентності і кваліфікації українських моряків, створення єдиної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців морської галузі.

Ключові слова: Конвенція ПДНВ, фахівець морської галузі, європейський освітній простір, якість освіти, соціальний партнер, судноплавна компанія, морські ВНЗ.

Л. Д. ГЕРГАНОВ

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЛАВСОСТАВА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ С ЕВРОПЕЙСКИМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОСТРАНСТВОМ

Проанализировано современное состояние подготовки плавсостава в морских вузах Украины в соответствии с потребностями национальной экономики и требований международного рынка труда. Предложены меры относительно постепенного вхождения морского образования в Европейское образовательное пространство, комплексного подхода к научно-методическому сопровождению инновационной деятельности профессорско-преподавательского состава указанных вузов по внедрению новых педагогических технологий в практику подготовки специалистов для морской отрасли. Определено, что внедрение системы качества в морском вузе является не только насущной задачей руководителей этих заведений, но и обусловлено требованиями международной Конвенции ПДНВ к формированию единого европейского пространства в сфере морского образования, решения проблемы признания компетентности и квалификации украинских моряков, создания единой системы подготовки, переподготовки и повышения квалификации специалистов морской отрасли.

Ключевые слова: Конвенция ПДНВ, специалист морской отрасли, европейское образовательное пространство, качество образования, социальный партнер, судоходная компания, морской вуз.

L. D. GERGANOV

PROBLEMS OF SEAFARERS' PROFESSIONAL TRAINING IN TERMS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

The article presents the analysis of the current state of training of seafarers at Maritime higher educational institutions of Ukraine in accordance with the needs of the national economy and the requirements of the international labour market. There have been suggested measures for the gradual integration of Maritime education into the European educational space, an integrated approach in scientific and methodical support of innovative activity of the teaching staff of the mentioned above institutions in the introduction of new pedagogical technologies into the practice of training specialists for the marine industry. It has been determined, that the implementation of a quality system at marine higher educational institution is not only an

urgent task of their administrator, but also it is due to the requirements of the international STCW Convention to the formation of a common European space in the field of Maritime education, the solution of the problem of recognition of the competence and qualifications of the Ukrainian seafarers, the development of the European unified system of training, retraining and qualification improvement of specialists in the Maritime industry.

Keywords: *The STCW Convention, a specialist in Maritime sphere, European educational space, the quality of education, a social partner, shipping companies, marine higher educational institutions.*

Сучасні світові тенденції потребують вдосконалення систем, які забезпечують освіту і підготовку протягом усього життя, оновлення змісту навчання, розробки стандартів професійної і вищої освіти, впровадження новітніх технологій організації професійної підготовки плавскладу морської галузі. Суспільство, що базується на знанні, зумовленому цими змінами, має запропонувати принципово нові, методики професійного навчання [4]. Необхідно зазначити, що прийняття Законів України «Про вищу освіту» і «Про професійний розвиток персоналу на виробництві» відповідає світовим тенденціям і відіграє важливу роль у формуванні й розвитку трудового потенціалу нашої держави, зокрема й удосконаленні системи професійної підготовки фахівців для морської галузі. В умовах ринкових відносин розвиток економіки в усіх країнах, в т. ч. Україні, супроводжується реструктуризацією виробництва, впровадженням нової техніки, технологій, сучасних форм організації праці тощо, а це вимагає якісної робочої сили, яка була би спроможною виконувати роботу на високому професійному рівні.

Тому одним з найактуальніших завдань нашої країни в сучасних умовах є реформування системи морської освіти на всіх ланках професійного навчання, приведення її у відповідність до потреб національної економіки та вимог міжнародного ринку праці. Реалізація цього завдання можлива лише за впровадження системи професійного навчання впродовж життя, яка забезпечить рівний доступ до неї та рівні можливості всім категоріям громадян.

Метою статті є висвітлити основні аспекти підготовки плавскладу у вітчизняних морських ВНЗ згідно з потребами національної економіки та в умовах інтеграції України з Європейським Союзом.

У документах ЄС обґрунтовано політику щодо такого навчання, визначено цілі в цій галузі, зокрема:

- сприяння адаптації до змін в промисловості, особливо під час професійної підготовки і перепідготовки;
- удосконалення початкового та подальшого професійного навчання з метою інтеграції й реінтеграції з ринком праці;
- розширення доступності професійного навчання і заохочення мобільності викладачів і тих, хто навчається, особливо молоді;
- стимулювання співробітництва в навчанні між навчальними закладами або центрами професійної підготовки і фірмами;
- розвиток обміну інформацією та досвідом із загальних проблем для системи професійного навчання держав – членів ЄС [1].

Наша держава не тільки задекларувала свій намір вступити до європейської спільноти, а й підписала угоду про асоціацію між Україною і ЄС, бере участь в інтеграційних процесах у сфері вищої освіти європейських країн. Тож виникає потреба у принципових змінах в організації освіти в Україні на основі парадигми освіти впродовж життя, необхідність вирішення проблем в галузі морської освіти, які покликані якісно змінити її зміст, форми, методи, засоби і технології навчання.

Поступове входження в європейський освітній простір відповідає змісту завдань у реалізації стратегії економічного, соціального та інноваційного розвитку морської освіти України. Здійснюється комплексний підхід до науково-методичного супроводу інноваційної діяльності професорсько-викладацького складу морських ВНЗ щодо впровадження нових педагогічних технологій у практику підготовки фахівців для морської галузі.

У процесі реалізації такого підходу передбачено та відображено наступне:

- активна участь всіх зацікавлених сторін та їх взаємодія на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- підвищення частки інвестицій судноплавних компаній для якісної підготовки плавскладу;

□ подальший розвиток соціального партнерства між судноплавними компаніями та морськими ВНЗ щодо забезпечення екіпажів морських суден фахово підготовленим персоналом;

□ розвиток і реалізація форм відкритого навчання, що дає змогу людям визначати освітні траєкторії та отримувати необхідне консультування освіти й навчання для зниження бар'єрів між професійною і загальною освітою;

□ підвищення якості підготовки фахівців для морської галузі завдяки системному залученню ключових партнерів до забезпечення ВНЗ сучасними тренажерними комплексами, що суттєво впливає на якість практичної підготовки моряків;

□ подальший розвиток освітнього середовища у морських ВНЗ і на робочому місці, що дає змогу посилити і реалізувати педагогічні підходи, які підтримують самоорганізоване навчання і використання інформаційних технологій у процесі навчання;

□ підвищення рівня науково-практичної кваліфікації професорсько-викладацького складу морських ВНЗ за умови залучення його до вирішення виробничих проблем судноплавної компанії.

Питання підвищення якості освіти висвітлено у дисертаціях О. Л. Ануфрієва, Л. І. Даниленко, В. П. Панасюк, Л. М. Петренко і В. П. Стельмашенко, монографіях В. А. Кальней, Н. М. Островерхова та С. Є. Шишова, статтях В. О. Головінова, В. П. Головінова, Н. В. Житник, О. І. Ляшенко, О. Я. Савченко, А. І. Севрук, А. І. Субетто й інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Нині якість стала одною з пріоритетних переваг не тільки у виробництві, а й освіті, тому значне підвищення якості професійної підготовки фахівців є нагальним завданням керівників ВНЗ різного рівня акредитації, малих і великих судноплавних компаній, регіональних і місцевих органів управління.

Сучасна економіка ставить високі вимоги до рівня кваліфікації та компетентності кожного працівника. Однак підготовку конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці фахівців морської галузі, можливо здійснити лише за наявності взаємозв'язку між системами освіти, науки і виробництвом [2]. Від узгодженості та цілеспрямованого і планомірного розвитку взаємодії всіх учасників цього процесу суттєво залежить технічний рівень експлуатації суден, якість управління перевезеннями, рівень прибутку судноплавної компанії, а отже, загалом розвиток вітчизняної економіки та поліпшення добробуту народу.

Надзвичайно актуальними й важливими умовами для сфери вищої освіти у морській галузі, які сприятимуть підвищенню якості плавскладу в умовах розвитку міжнародної транспортної системи, забезпеченню її придатності до продуктивності зайнятості, мають бути:

– якісний відбір кадрів до роботи на судах та можливість повної інформації про умови праці і кваліфікаційне зростання впродовж життя;

– ефективна взаємодія між судновласниками і фахівцями морських професій, їх зацікавленість у подальшому розвитку професійного становлення і формування висококваліфікованого працівника;

– підвищення якості професійного навчання фахівців шляхом використання в навчальному процесі сучасних тренажерних комплексів та застосування інформаційно-комунікаційних технологій;

– створення законодавчого, науково-методичного та інформаційного забезпечення супроводу професійного навчання фахівців морської галузі.

Національна система професійної підготовки кваліфікованих фахівців морського профілю в Україні сформована і функціонує відповідно до вимог державного стандарту вищої освіти. За останні роки наша держава внаслідок різних обставин втратила більшу частину свого флоту (до 90%), тому український моряк змушений шукати можливість працевлаштування на суднах іноземних судновласників.

Іноземні компанії-судновласники встановлюють критерії і процедури відбору персоналу з достатньо високими стандартами технічних знань, вмінь, професіоналізму. Тому основним завданням системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації і перевірки компетентності кваліфікованих робітників морського профілю є забезпечення такого рівня знань, вмінь і навичок, які дають можливість українським морякам успішно конкурувати на міжнародному ринку праці.

Західні країни визначають кінцевим результатом більш вузьку, спеціальну освітню кваліфікацію, що задовольняє практичну сторону підготовки, яка дозволяє здійснювати виконання суворо визначених обов'язків конкурентної професії у визначеній галузі діяльності (професійна спеціалізація).

Модернізація вищої освіти в морській галузі в Україні забезпечила встановлення градацій дипломів, ступенів підготовки, професійної кваліфікації, їх узгоджене розуміння і визнання рівноцінності в країнах-учасниках Конвенції ПДНВ 78/95 («Про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року з поправками») [3].

Рішення проблем, визначених цією конвенцією, потребувало виконання глибоких наукових досліджень у сфері вищої освіти, нових глибоких педагогічних технологій, педагогічних експериментів і притягнення до цього процесу широкого кола науково-педагогічних працівників, інструкторсько-викладацького складу, фахівців морського і річкового флоту, роботодавців, керівників судноплавних компаній та представників ІПДМ для повнішого відображення в нормативних документах думок всіх зацікавлених сторін.

З методологічних, психолого-педагогічних і технологічних основ, що передбачені традиційно складеними системами вищої освіти країн-учасниць, необхідно використати кращі досягнення і повністю або частково усунути елементи, що перешкоджають досягненню взаєморозуміння і визнання відповідності методології і змісту навчального процесу, а також результатів контролю, кінцевих результатів, гарантованих дипломами.

Найбільш ефективною формою оцінки якості професійно-технічної освіти (освітньої кваліфікації) і професійної підготовки (компетентності кваліфікованого фахівця морського профілю) є технології зовнішнього стандартизованого тестування (аудиту), які технологічно узгоджуються з системою атестації освіти випускників і професійної сертифікації (робочі дипломи з установлених функцій діяльності) при проведенні випускних кваліфікаційних іспитів. Використання при цьому основних принципів і методів управління якістю, сформульованих в Конвенції 78/95 (розділ А-І/8) і вимогами міжнародних стандартів серії ISO 9001 та ISO 9004, стимулює період від контролю за дотриманням вимог стандартів (наприклад, програм навчання) до творчого використання нормативної інформації для знаходження інноваційних рішень з покращення якості діяльності [5; 6].

Покращення якості – це складова частина управління якістю, спрямована на збільшення здатності виконувати вимоги до якості (підвищення конкурентоспроможності), є незмінна мета організації та основний принцип ISO 9004.

Досягнення цієї мети є творчим процесом, який не регламентується нормативними документами і нерідко зустрічає протидію. Тому реальний вклад у вдосконалення елементів системи професійної підготовки фахівця на виробництві повинен стимулюватися незалежно від штатної ставки, що активізує залучення персоналу і забезпечує більш повніше використання його здібностей у забезпеченні загального управління якістю (TQM).

В системі морської освіти позитивну роль відіграють організації-посередники (крюїнг-компанії), що організовують на комерційній основі інформаційну підтримку оформлення необхідних документів і доставку фахівців морського профілю в судноплавні компанії.

Затребуваність фахівців флоту на ринку праці моряків значно підвищилася за рахунок системи міжнародно-визнаних стандартів професійної компетентності фахівців морської галузі, затверджених ІМО в Конвенції ПДНВ 78/95.

Оперативний контроль за якістю професійної підготовки кваліфікованих працівників морського профілю здійснює Інспекція з питань підготовки і дипломування моряків Державної інспекції України з безпеки на морському та річковому транспорті Міністерства інфраструктури України.

Останнім часом з'явилась тенденція організації приватних навчальних і навчально-тренажерних центрів, які за наявності ліцензії МОН України на підготовку робітників морського профілю не мають достатнього педагогічного досвіду, що відображається на якості професійної підготовки моряка і зумовлює труднощі виходу його на отримання робочого диплому за професією в ІПДМ, а також несе визначену небезпеку іміджу українського моряка на міжнародному морському ринку праці.

Робота підприємств морегосподарського комплексу становить систему управління суднами, що перебувають в експлуатації з розподіленими параметрами, і потребує обліку накладених обмежень:

- автономність об'єктів (суден) і більша інерційність проходження управлінських сигналів і ресурсного забезпечення (судно-берег);
- слабка прогнозованість експлуатаційних ситуацій і наслідків помилкових рішень;
- комплексний вплив на об'єкт (судно) різних несприятливих і небезпечних факторів природного (гідрографічна обстановка і погодні умови), технологічного (технічний стан судна, небезпечні вантажі і специфіка виконання вантажних операцій), соціального (компетентність персоналу і психологічний клімат у колективі), політичного (війни, арешти суден, піратство, тероризм та ін.) характеру, що проявляється тільки стосовно морського транспорту.

Переважна більшість випускників морських ВНЗ, які проходять на достатньому рівні підготовку на суднах, швидко опановують до специфіку роботи на судні, підвищують кваліфікацію і стають фахівцями морської галузі. Працюючи в різноманітних експлуатаційних ситуаціях, не передбачених проектними режимами і технологічними інструкціями, вони повинні у своєму судовому розкладі, у разі виникнення нестандартних ситуацій, приймати відповідні рішення, уявляючи важкість наслідків помилкового або несвоєчасного їх прийняття.

Прикладами таких важких наслідків можуть служити: катастрофа крупного лайнера «Costa Concordia», який потрапив на мілину і ліг на бок уночі на 14 січня 2012 р. поблизу острова Джильо з кількістю 4200 пасажирів та членів екіпажу на борту; загибель рудовоза «Умань» внаслідок централізованої заборони заходу в порт Гібралтар для проведення профілактичних заходів з усунення небезпеки транспортування некондиційної руди; загибель контейнеровоза «Механік Тарасов» в результаті нехтування небезпекою зимнього транспортування у Північній Атлантиці і прийняття додаткового вантажу; загибель пасажирського судна «Адмірал Нахімов» і багатьох сотень людей, головною причиною чого стали недостатня професійна компетентність судового екіпажу.

З'являється тенденція зниження вимог до рівня професійної підготовки робітника морського профілю, здатного здійснювати тільки виконавчу діяльність на судні. Вона є дуже помилковою, а її мотивація вартістю підготовки і відсутністю плавальної практики дає можливість до дискримінації українських моряків на міжнародному ринку праці.

Обладнання суден гіроскопічними курсовказувачами, електронними відносними і гідроакустичними лагами, приймальними індикаторами глобальних супутникових навігаційних систем, засобами радіолокації, приймальними індикаторами радіонавігаційних систем, інтегрованими навігаційними системами, системами управління курсом судна, електронними картографічними навігаційно-інформаційними системами, спричинило істотні зміни у методах судноводіння і вимогах до професійно-кваліфікаційного рівня фахівців морського профілю, однак до якісного стрибка поки що не призвело. Це пояснюється тим, що згідно з діалектикою розвитку методи судноводіння і професійна підготовка фахівців морського профілю об'єктивно відстає від розвитку технічних засобів навігації і управління.

Сучасне судноплавство потребує від фахівців широкого спектра знань, умінь, досвіду, творчого підходу до виконання своїх обов'язків на судні і разом з тим залишається діяльністю людини в умовах підвищеної небезпеки.

Навігаційні помилки і промахи під час експлуатації суден до нині призводять до людських жертв, матеріальних збитків та екологічних катастроф. У 1960–1980-х роках у морі щорічно гинуло майже 300 суден, що становило 0,4% загального тоннажу усіх суден світового флоту. В наступний час ця цифра дещо зменшилася. При цьому на навігаційні пригоди припадає приблизно 50% усіх аварійних випадків із суднами [2].

Наукові дослідження, технічні розробки й організаційні заходи спрямовані на підвищення безпеки судноплавства. Однак якісна оцінка достатнього рівня безпеки і впливу на нього проведених заходів викликає серйозні ускладнення. Статистика аварійності з суднами відображає тільки довготривалі тенденції минулого, що знижує її значення для прийняття оперативних заходів. Тому разом із статистичним аналізом аварійності необхідно розроблювати методи кількісної оцінки впливу окремих факторів, у т. ч. психолого-педагогічних, які безпосередньо впливають на безпеку мореплавства.

Для вирішення цих соціально-педагогічних проблем в Україні, необхідно, щоб судновласники та морські ВНЗ розглядалися в діалектичній єдності, органічній взаємодії з постійним коригуванням близьких і далеких перспектив, зміною функцій, які повинні бути основою для побудови структур, схем управління, впровадження інноваційних управлінських технологій, їх безперервного удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копенгагенська декларація щодо посилення європейської кооперації у професійній освіті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026_0043.
2. Дефицит кадров для флота // Морской флот (международный морской журнал). – 2006. – № 6. – С. 74–80.
3. Міжнародна конвенція «Про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (консолідований текст з манільськими поправками). – К.: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. – 568 с.
4. Ільч Л. М. Державне регулювання професійної підготовки кадрів: світовий досвід // Ринок праці та освіта: пошук взаємодії: зб. наук. статей; під наук. ред. І. Л. Петрової. – К.: Таксон, 2007. – 200 с.
5. Колесніков С. Н. Управління якістю та ISO 9000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ru>
6. Про системи менеджменту якості (ISO 9000). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tqmservice.ru>